

Marcel Proust
Iskanje izgubljenega časa VII.
SPET NAJDENI ČAS

prevedla Radojka Vrančič

Izdaja temelji na tisti, ki je na Slovenskem izšla leta 1997. Pri redakciji besedila smo vnesli nekatere besedilne in pravopisne popravke ter odpravili posamezne skladske posebnosti.

V tem kar malo preveč podeželskem domovanju, ki se je zdelo le kraj za počivanje med dvema sprehodoma ali med nalivom, v enem tistih domovanj, kjer vsak salon spominja na senčnico in kjer se vam na tapetah spalnic prikazujejo v eni sobi rože z vrta, v drugi ptice z drevja, da vam delajo družbo – vsaj vsaka zase, zakaj tam so bile stare tapete, na katerih je bila vsaka roža dovolj ločena od drugih, da bi jo, če bi bila živa, lahko utrgal, vsako ptico pa bi lahko vtaknil v kletko in udomačil, ni pa bilo prav nobenih veličastnih dekoracij današnjih sob, pri katerih se ti na srebrnem ozadju kažejo v japonskem slogu narisane vse jablane Normandije, da te begajo s prividi vse ure, ki jih preživljaš v postelji – v tem domovanju sem po cele dneve preživljal v svoji sobi, ki je gledala na lepo zelenje parka in na grme španskega bezga ob vhodu, na zeleno listje velikih dreves ob vodi, ki se je lesketalo na soncu, in na méségliški gozd. Pravzaprav pa sem vse to gledal z veseljem samo zato, ker sem si mislil: »Lepo je, da imam v oknu svoje sobe toliko zelenja,« vse do trenutka, ko sem na tej velikanski zeleneči podobi prepoznal zvonik – naslikan s temno modro barvo, ker je bil pač bolj daleč – zvonik combrayske cerkve. Prepoznal pa nisem upodobitve tega zvonika, temveč zvonik sam, ki mi je tako predočil razdaljo v miljah in letih in se mi sredi blešččega zelenila začrtal v šipe mojega okna v nekem čisto drugačnem tonu, tako teman, da se mi je zdel skoraj

samo narisani. Če pa sem za hip odšel iz sobe, sem na koncu hodnika, ker je bil ta usmerjen proti drugi strani neba, zagledal nekakšen pas škrлата, zastor v majhnem salonu, ki je bil samo navaden muslin, vendar rdeč, tako da je kar zagorel, če ga je zadel žarek sonca.

Na teh sprehodih mi je Gilberte govorila o Robertu, češ da se odvraca od nje, vendar kot da to počne zato, ker hodi k drugim ženskam. V njegovem življenju jih je delalo napoto res kar dosti, nekako tako kot pri moških, ki imajo radi ženske, moška tovarišva, oboje ima namreč pomen nekakšne jalove obrambe in oboje si brezuspešno prilašča prostor, kakršnega v večini hiš zavzemajo predmeti, ki ne rabijo ničemur. Medtem ko sem bil v Tansonvillu, je Robert večkrat prišel tja. Bil je precej drugačen od tistega, ki sem ga poznal nekoč. Življenje, ki ga je živel, ga ni zdebilo in upočasnilo kot gospoda de Charlusa, ampak je opravilo pri njem prav nasprotno spremembo in mu dalo – čeprav je takrat, ko se je poročil, pustil vojaško službo – tako neprisiljeno podobo konjeniškega častnika, kot je ni imel nikoli prej. Medtem ko je gospod de Charlus postajal vedno težji, je Robert (ki je bil seveda veliko mlajši, vendar pa si čutil, da se bo z leti samo še bolj približal temu idealu, tako kot ženske, ki obraz odločno žrtvujejo postavi in se od nekega določenega trenutka ne ganejo več iz Marienbada, ker mislijo, da bo, če si že ne morejo ohraniti vsestranske mladosti, vse njene posebnosti še najbolje predstavljala mladostna postava), tako je Robert postal še vitkejši in še urnejši, to pa je bila nasprotna

posledica ene in iste pregrehe. Sicer pa so bili za to hitrost še razni psihološki razlogi: strah, da bi ga kdo videl, želja, da tega strahu ne bi bilo videti, in mrzličnost, ki se poraja iz nezadovoljstva s samim seboj in iz dolgočasenja. Vajen je bil hoditi v nekatere zloglasne hiše, kamor je – da ga pri vstopanju in odhajanju ne bi kdo videl in da bi zlohotnim pogledom morebitnih mimoidočih prepustil kar najmanjšo možno površino – zmeraj kar planil, kot da bi se pognal v naskok. In ta vihravi način gibanja mu je prešel v navado. Mogoče je bil tudi poenostavljena podoba navidezne neustrašnosti človeka, ki hoče pokazati, da ga ni strah, in ki si noče dati časa za premislek. Zaradi popolnosti bi bilo treba vzeti v poštev tudi željo, da bi bil, čeprav čedalje starejši, videti mlad, pa tudi nestrpnost tistih zmeraj zdolgočasenih, zmeraj naveličanih ljudi, kakršni so vsi, ki so preveč bistri za razmeroma brezdavno življenje, ki ga živijo, življenje, kjer se njihove sposobnosti ne morejo uveljaviti. Njihovo brezdavje se seveda lahko izraža tudi v lenobnosti. Ampak zlasti odkar so telesne vaje postale tako priljubljene, je brezdavje privzelo neko športno obliko, in to celo ob urah, ko se brezdavnež ne ukvarja s športom, in tako se zdaj ne izraža več v lenobnosti, temveč v mrzlični živahnosti, ki si domišlja, da dolgočasju ne bo pustila ne časa ne kraja za razvoj.

Moj spomin, celo moj podzavestni spomin, je izgubil ljubezen do Albertine. Zdi pa se, da imajo tudi udje nekakšen podzavesten spomin, bled in jalov posnetek onega drugega, spomin, ki ima daljše življenje, tako kot tudi nekatere brezumne živali in rastline

žive dlje od človeka. Noge in roke so polne otrplih spominov. Ko sem se nekoč poslovil od Gilberte precej zgodaj, sem se sredi noči zbudil v svoji tansonvilski sobi in skoraj še napol speč poklical: »Albertine.« Pa ne zato, ker bi bil mislil nanjo ali sanjal o njej ali jo imel za Gilberte; ne, pač pa sem zaradi nejasnega spomina, ki se mi je vzbudil v roki, iskal za hrbtom, tako kot v svoji pariški sobi, zvonec, in ko ga nisem našel, sem poklical »Albertine«, saj sem mislil, da moja pokojna prijateljica leži poleg mene, kot je ležala dostikrat zvečer, ko sva potem zaspala skupaj in sva ob prebujanju računala na čas, ki ga bo potrebovala Françoise, preden bo prišla, tako da bi Albertine lahko brez tveganja potegnila za zvonec, ki ga jaz nisem dosegel.

Robert je postal – vsaj v tem neprijetnem obdobju – dosti hladnejši, prijateljem, na primer meni, ni kazal več skoraj nobene rahločutnosti. Zato pa je bil z Gilberte včasih spakljivo sentimentalen in je v tem pretiraval do komedijantstva, da je bilo kar zoprno. Pa ne da bi bil do Gilberte resnično ravnodušen. Ne, Robert jo je ljubil. Vendar pa ji je ves čas lagal; če že ni bilo očitno bistvo njegovih laži, pa se je brez prestanka razkrivala njegova hinavščina. In tedaj se mu je zdelo, da se ne more izvleči drugače, kot da do smešnosti pretirava pristno žalost, ki jo čuti, ker Gilberte prizadeva bridkosti. Prišel je na primer v Tansonville in rekel, da mora odpotovati že naslednjega dne zaradi posla z nekim gospodom iz tega kraja, ki naj bi ga čakal v Parizu, ki pa smo ga prav tistega večera srečali blizu Combraya, kjer je nehote, ker ga

je Robert pozabil opozoriti, razkril njegovo laž, ko je povedal, da je prišel za cel mesec na počitnice in da se medtem ne bo vračal v Pariz. Robert je zardel, videl je Gilbertin otožni in ponosni nasmešek, se z zmerjanjem znebil nerodneža, se vrnil domov pred ženo in ji po slugi poslal obupano pisemce, v katerem ji je trdil, da se je zlagal zato, ker je ni hotel užalostiti, da ne bi takrat, ko bi moral oditi iz razloga, ki ji ga ne more povedati, mislila, da je ne ljubi (in vse to, čeprav napisano kot laž, je bilo v bistvu resnica), nato je poslal vprašat, ali sme priti k njej, tam pa je – deloma iz resnične žalosti, deloma iz živčnosti zaradi takega življenja in deloma iz dan za dnem drznejšega pretvarjanja – ihtel, se polival z mrzlo vodo, govoril o svoji bližnji smrti in se včasih celo zgrudil na pod, kakor da je omedlel. Gilberte ni vedela, koliko naj mu verjame, in je domnevala, da ji v vsaki posameznosti sicer laže, vendar pa jo na splošno vzeto ljubi; njegova slutnja bližnje smrti jo je vznemirjala, ker je mislila, da ima morda kakšno bolezen, za katero ona ne ve, in mu zato ni upala nasprotovati ter zahtevati, naj se odpove svojim potovanjem.

Sicer pa sploh nisem razumel, zakaj toliko potuje, ko so vendar Morela, tako kot Bergotta,* sprejemali kot domačega človeka povsod, kjer sta se Saint-Loupova mudila, bodisi v Parizu ali v Tansonvillu. Morel je znal imenitno oponašati Bergotta. Čez nekaj časa

* Ta del besedila je bil očitno napisan prej kot tisti odstavki *Jetnice* (str. 256), ki poročajo o Bergottovi smrti. (Vse opombe so prevajalkine.)

ga sploh ni bilo treba več prositi, naj ga oponaša. Tako kot histeriki, ki jih ni več treba uspavati, da bi postali ta ali ona druga oseba, je včasih kar na lepem sam preskočil v to vlogo.

Françoise, ki je že prej videla, kaj vse je gospod de Charlus storil za Jupiena in kaj vse dela Saint-Loup zdaj za Morela, iz tega ni sklepala, da gre za potezo, ki se zmerom spet pojavlja v nekaterih generacijah Guermantskih, ampak je – ker je Legrandin tako izdatno podpiral Théodora – kljub temu, da je bila tako moralna in polna predsodkov, nazadnje verjela, da je to šega, ki je že zaradi svoje splošnosti postala spoštovanja vredna. Naj je že šlo za Morela ali za Théodora, je o takih fantih vedno govorila: »Našel si je gospoda, ki se je zmeraj zanimal zanj in ki mu je zelo pomagal.« In ker je v takih primerih starejši prijatelj tisti, ki ljubi, trpi in odpušča, je Françoise pri odločanju med njim in mladoletnikom, katerega je zapeljal, brez oklevanja pripisala lepšo vlogo njemu, češ da ima »res dobro srce«. Brez pomišljanja je obsojala Théodora, ki je Legrandinu zagodel precej grdih stvari, čeprav menda sploh ni dvomila o naravi njunih odnosov, saj je nadaljevala: »Takrat se je fantu posvetilo, da se mora tudi sam malo potruditi, pa mu je rekel: ‚Vzemite me k sebi, zelo rad vas bom imel, zelo ljubezniv bom z vami.‘ In ta gospod ima res tako dobro srce, da se Théodore prav gotovo lahko zanese, da bo dobil od njega mogoče še dosti več, kot bi zaslužil, ko je tak vetrnjak, ampak ta gospod je tako dober, da sem Jeannette (Théodorovi zaročenki) dostikrat rekla: ‚Punca, če bosta kdaj v godlji, pojdi k

temu gospodu. Ta bi spal tudi na tleh, da bi dal svojo posteljo vama.‘ Fanta (Théodora) je imel preveč rad, da bi ga odpodil. Prav gotovo ga ne bo nikoli pustil na cedilu.«

Iz vljudnosti sem njegovo sestro vprašal, kako se Théodore, ki je živel zdaj na jugu, sploh piše, in ko sem izvedel, da se piše Sanilon, sem vzkliknil: »Torej mi je o tistem mojem članku v *Figaroju* pisal on!«

Tako je tudi Saint-Loupa cenila bolj od Morela in je menila, da markiz Morela kljub vsemu, kar je fant ušpičil, ne bi nikoli pustil v nesreči, ker je preveč dobrega srca – razen če bi se njemu samemu obrnilo zelo na slabše.

Robert me je silil, naj ostanem v Tansonvillu, in čeprav si zdaj očitno ni več prizadeval, da bi mi naredil veselje, mu je enkrat celo ušlo, da je moj obisk njegovo ženo tako razveselil, da je bila, kot mu je povedala, vsa iz sebe od radosti ves večer, večer, ko se je čutila tako žalostno, da sem jo s svojim nenadejanim prihodom čudežno rešil obupa in, kot je dodal, »mogoče še česa hujšega«. Prosil me je, naj jo poskušam prepričati, da jo ljubi, in mi rekel, da žensko, ki jo tudi ljubi, ljubi manj od nje in bo to zvezo kmalu pretrgal. »Vendar pa,« je nadaljeval tako domišljavo in s tolikšno potrebo po zaupnem izpovedovanju, da se mi je kdaj pa kdaj zazdelo, kako mu bo nehote, kot da bi izvlekel številko na loteriji, ušlo Charliejevo ime, »vendar pa sem bil lahko upravičeno ponosen. Ta ženska, ki mi daje toliko dokazov svoje nežne ljubezni in ki jo bom žrtvoval Gilberte, ni še nikoli posvetila pozornosti kakšnemu moškemu in

je bila prepričana, da se sploh ne more zaljubiti. Jaz sem prvi. Ker sem vedel, kako odločno je odklonila vsakogar, sem bil takrat, ko sem dobil prekrasno pismo, v katerem mi je pisala, da zanjo ni sreče razen z menoj, ves iz sebe od začudenja. To bi mi seveda prav lahko stopilo v glavo, če mi ne bi bila misel, da bom videl ubogo Gilbertico vso v solzah, tako neznosna. Se ti ne zdi, da ima nekaj Rachelinega?« mi je rekel. In res sem že prej s presenečenjem opazil, da bi se dalo zdaj najti med njima neko nejasno podobnost. Mogoče je šlo za resnično podobnost nekaterih potez (ki bi lahko izvirale iz judovskega rodu, čeprav je bil ta pri Gilberte komaj opazen), podobnost, zaradi katere se je Robertu, ko je družina hotela, da se poroči, zdela Gilberte ob enaki doti bolj privlačna od kakšne druge. Podobnost je bila v zvezi tudi s tem, da je Gilberte, ki dotlej ni vedela niti za Rachelino ime, po naključju odkrila njene fotografije in je zato, da bi bila možu bolj všeč, začela posnemati nekatere igral-kine priljubljene navade, na primer to, da je zmerom nosila rdeče pentlje v laseh in črn žametast trak na roki in da si je barvala lase, ker bi bila rada videti črnolaska. Ko pa je spoznala, da se ji bridkosti poznajo na obrazu, si je poskušala pomagati. Včasih je pri tem izgubila občutek za mero. Nekega dne, ko bi moral Robert priti zvečer za štiriindvajset ur v Tansonville, sem osupnil, ko je prišla k mizi tako nenavadno drugačna, pa ne le od tistega, kakršna je bila nekoč, ampak drugačna celo od tega, kakršna je bila zdaj ob navadnih dneh, tako osupnil, da sem strmel vanjo, kakor da imam pred seboj igralko, nekakšno

Teodoro.* Čutil sem, da nehote preveč zijam vanjo, ker bi tako rad vedel, kaj je na njej spremenjenega. No, moji radovednosti je bilo kmalu ustrezno, ko se je useknila, čeprav je to storila zelo previdno. Po vseh barvah, ki so ostale na robcu in ga spremenile v pestro paletu, sem sklepal, da je vsa popleskana. To ji je dalo ta krvavo rdeča usta, ki jih je poskušala smejavo zaokrožiti, ker je mislila, da ji to pristoji, medtem ko ji je ura, ko naj bi prišel Robertov vlak – ura, ki se je bližala, ne da bi Gilberte vedela, ali bo mož res prišel ali pa bo poslal eno tistih brzozavk, za katere je gospod de Guermantes iznašel duhoviti obrazec: NEMOGOČE PRITI, LAŽ SLEDI – bledila lica pod vijoličasto roso šminke in ji obrobila oči s temnimi kolobarji.

»Oh, veš,« mi je rekel z narejeno nežnim izrazom, ki je bil v tolikšnem nasprotju z njegovo nekdanjo iskreno nežnostjo, in s pijanskim glasom, ki je moduliral besede prav po igralsko, »veš, vse na svetu bi dal, da bi bila Gilberte srečna! Saj je zame storila toliko! Ti sploh ne moreš vedeti.« Še najbolj zoprno pri vsem tem pa je bilo njegovo samoljubje, saj mu je laskalo, da ga Gilberte ljubi, o violinistovi namišljeni ljubezni do sebe pa je – ne da bi si upal povedati, kdo je ta, ki ga ljubi – pripovedoval podrobnosti, o katerih je moral vedeti, da so pretirane ali celo popolnoma

* Teodora (ok. 497–548), sprva igralka, potem žena bizantinskega cesarja Justinijana I. Victorienu Sardouju (1831–1908) je dalo njeno življenje snov za dramo (1884), v katere naslovni vlogi je blestela Sarah Bernhardt.

izmišljene, saj je Charlie zahteval od njega vsak dan več denarja. Potem je spet odpotoval v Pariz, Gilberte pa je zaupal meni v varstvo.

Sicer pa sem imel nekoč priložnost – zdaj posegam malo naprej, ker sem še zmerom v Tansonvillu – da sem ga videl tam v družbi, in to od daleč, in tedaj mi je njegova, kljub vsemu živahna in ljubezniva govorica omogočila, da se mi je spet prikazala preteklost; ves presenečen sem opazil, kako zelo se spreminja. Bil je čedalje bolj podoben materi: ohola vitkost, ki jo je podedoval od nje in ki je bila pri njej popolnost sama, je postajala pri njem po zaslugi najbolj izbrane vzgoje nekaj pretiranega, prisiljenega; ostrina pogleda, lastna vsem Guermantskim, je vzbujala vtis, kakor da strogo pregleduje vsak kraj, kamor pride, vendar tako rekoč nezavedno, zaradi nekakšne biološke lastnosti ali navade. Celo kadar se ni gibal, ga je barva las, ki je bila pri njem še bolj kot pri vseh drugih Guermantskih kot sama strjena sončna svetloba zlatega dneva, odevala v nekakšno tako nenavadno perje, ga spreminjala v tako redko, tako dragoceno ptičjo vrsto, da bi ga človek rad imel v kakšni ornitološki zbirki; kadar pa se je ta v ptico spremenjena svetloba začela še gibati in delovati, kadar sem na primer videl, kako Robert de Saint-Loup prihaja na večerno zabavo, kjer sem bil tudi sam, kako ponosno vzravna glavo pod svilnato zlato perjanico svojih že malce razredčenih las, kako suče vrat toliko gibkeje, toliko prevzetneje in zapeljiveje od človeških bitij, sem se spričo napol svetovljanske in napol zoološke radovednosti, ki mi jo je vzbujal, že

spraševal, ali je kraj, kjer se mudim, saint-germain-ski okraj ali pa Jardin des Plantes,* ali gledam, kako gre skozi salon visok gospod ali kako se po kletki sprehaja ptica. Sicer pa je vse to vračanje h krilati eleganci Guermantskih z njihovimi šilastimi kljuni in ostrimi očmi bilo zdaj v službi njegove nove grehote in ji je rabilo za skrivanje zadrege. Bolj ko si je s tem pomagal, bolj je bil videti tisto, čemur pravi Balzac »tetka«. ** Če si imel le malo domišljije, si je bilo mogoče ne le perje, ampak tudi ščebet razlagati na tak način. Začel je govoriti stavke, ki so bili po njegovem v slogu sedemnajstega stoletja, in je v tem posnemal način Guermantskih. Nekaj neopredeljivega pa jih je hkrati spreminjalo v način gospoda de Charlusa. »Za hip te bom pustil samega,« mi je rekel na tistem večernem sprejemu, kjer je bila malo stran od naju tudi gospa de Marsantes, »grem malce podvorit materi.«

Kar se tiče ljubezni, o kateri mi je neprestano govoril, pa ni šlo samo za tisto do Charlieja, čeprav je bila ta edina, ki mu je kaj pomenila. Naj bodo ljubezni kakšnega človeka takšne ali drugačne vrste, se zmerom motimo glede števila oseb, s katerimi ima ljubezenske zveze, ker si prijateljstva zmotno razlagamo kot razmerja in se torej motimo pri seštevanju, pa tudi zato, ker verujemo, da dokazano razmerje izključuje neko drugo, to pa je zmota drugačne vrste.

* Pariški botanični vrt, ustanovljen l. 1626, ki so mu l. 1794 priključili še živalski vrt.

** Balzac navaja ta argojski izraz za homoseksualca v *Blišču in bedi kurtizan*.

Dva človeka lahko rečeta: »Poznam X-ovo ljubico,« in navedeta vsak drugo ime, pa se ne eden ne drugi ne motita. Ženska, ki jo ljubiš, le redkokdaj zadošča vsem tvojim potrebam, zato jo varaš z žensko, ki je ne ljubiš. Kar zadeva ljubezni tiste vrste, ki jih je Saint-Loup podedoval od gospoda de Charlusa, pa zakonski mož, ki je nagnjen k temu, svojo ženo navadno osreči. To je splošno pravilo, Guermantskim pa se je posrečilo biti izjema, ker so tisti od njih, ki so imeli taka nagnjenja, hoteli ustvarjati vtis, da jih nasprotno privlačijo ženske. Dajali so se ljudem v zobe s to ali ono in spravljali svoje žene v obup. Courvoisierovi so ravnali bolj modro. Mladi vikont de Courvoisier je bil prepričan, da je, odkar svet stoji, na njem edini, ki ga mikajo bitja njegovega spola. Ker je menil, da prihaja to nagnjenje od hudiča, se mu je upiral, se poročil z očarljivo žensko in ji zaplodil otroke. Nato ga je eden njegovih bratrancev poučil, da je to nagnjenje precej razširjeno, in je bil celo tako dober, da ga je popeljal na kraje, kjer ga je lahko zadovoljil. Gospod de Courvoisier je zato le še bolj ljubil ženo in se s še večjo vnemo posvečal razmnoževanju, tako da sta veljala za najsrečnejši zakonski par vsega Pariza. O Saint-Loupovem zakonu tega niso govorili, saj Robertu ni bila dovolj lastna sprevrženost, ampak je bil kriv še tega, da mu je žena umirala od ljubosumnosti, ker si je, ne da bi ga to sploh veselilo, vzdrževal ljubice.

Mogoče je, da je bil Morel, ki je bil izredno temne polti, Saint-Loupu tako potreben, kot je sončnemu žarku potrebna senca. V tej tako stari rodovini si prav lahko zamislimo bistrega, zlatolasega, z vsemi

čari obdarjenega velikaša, ki goji na dnu duše skrivno in vsem neznanu ljubezen do črncev.

Sicer pa Robert ni nikoli dovolil, da bi se pogovor dotaknil take vrste ljubezni, kakršna je bila njegova. Če sem mu to omenil le z besedico, je odgovoril: »Oh, ne vem,« in napravil tako ravnodušen obraz, da mu je padel monokel z očesa, »o tem nimam niti pojma. Če želiš o tem izvedeti kaj več, *dragi moj*, ti svetujem, da se obrneš na koga drugega. Jaz sem samo vojak, pa pika. Te stvari me puščajo popolnoma hladnega, zato pa s toliko strastnejšim zanimanjem spremljam balkansko vojno. Nekoč te je mikala etimologija bitk. Takrat sem ti rekel, da bomo videli, kako se tipične bitke, na primer poskus velikega obkoljevalnega manevra z enim krilom, kot v bitki pri Ulmu, ponavljajo v celo čisto drugačnih okoliščinah. No, vidiš, naj so te balkanske vojne še tako svojevrstne, je Lüleburgaz le spet isto kot Ulm, obkoljevanje s krila.* To so predmeti, o katerih se lahko pogovarjava. Na tiste vrste stvari, na katere namiguješ, se pa spoznam prav toliko kot na sanskrt.«

Te teme, ki jih je Robert tako preziral, pa je potem, ko je spet odpotoval, prav rada v pogovorih z menoj načenjala Gilberte. Seveda ne v zvezi s svojim možem, saj ni vedela ali pa se je vsaj delala, da ne ve ničesar. Rada pa se je o njih razgovorila, kadar je šlo

* Gre za prvo balkansko vojno l. 1912 (Srbija, Črna gora, Bolgarija in Grčija proti Turčiji). Turki so bili premagani pri Kumanovu in pri Lüleburgazu. V bitki pri Ulmu (1805) je Napoleon premagal avstrijsko armado.

za druge, bodisi da je v tem videla posredno opravičilo za Roberta, bodisi da jo je o marsikom poučil on sam, saj je bil enako kot stric razpet med strogim molkom o teh stvareh in potrebo po izpovedovanju in opravljanju. Prizanašal ni niti gospodu de Charlusu, najbrž zato, ker se – čeprav Gilberte ni govoril o Charlieju – ni mogel premagati, da ji ne bi v tej ali oni obliki ponavljal vsega tistega, kar je izvedel od violinista. Ta pa je svojega nekdanjega dobrotnika preganjal s pravim sovraštvom. Ti pogovori, ki jih je imela Gilberte tako rada, so mi omogočili, da sem jo vprašal, ali je podobno tudi Albertine, katere ime sem prvič slišal od nje, imela taka nagnjenja takrat, ko sta bili še sošolki. Tega mi Gilberte ni znala povedati. Sicer pa je bilo že dolgo, odkar me to sploh ni več zanimalo. Spraševal pa sem še zmerom kar tako iz navade, kot starec, ki je izgubil spomin, kdaj pa kdaj spet vpraša po novicah o sinu, ki ga je izgubil.

Čudno pa je – o tem zdaj ne morem na dolgo in široko razpravljati – kako so približno ob istem času vsi ljudje, ki jih je imela Albertine rada, vsi, ki bi jo nekoč lahko pripravili do tega, da bi storila, kar bi hoteli, začeli prositi, moledovati, drznil bi si reči celo prosjačiti če že ne za prijateljstvo, pa vsaj za znanstvo z menoj. Zdaj mi ne bi bilo več treba gospe Bontempsovi ponujati denarja, da bi poslala Albertine nazaj k meni. Ker je do tega preobrata v mojem življenju prišlo tedaj, ko od njega ni bilo več nobene koristi, sem bil zelo žalosten, pa ne zaradi Albertine, ki je ne bi več sprejel z veseljem, če bi mi jo pripeljali, pa niti ne iz Touraine, temveč iz onstranstva, ampak zaradi neke mlade žen-

ske, ki sem jo ljubil, pa se mi ni posrečilo, da bi se z njo videval. Če bi umrla, sem si mislil, ali če je ne bi več ljubil, bi mi prihajali pred oči vsi tisti, ki bi me lahko zblížali z njo. Tako pa sem si zaman prizadeval, da bi dobil vpliv nanje, ker me še ni ozdravila izkušnja, ki bi me lahko izučila – če te izkušnja sploh kdaj izuči – da je zaljubljenost tak urok kot tisti v pravljicah in da zoper njega ne moreš nič, dokler začaranost ne mine.

»Knjiga, ki jo imam tule, govori prav o teh stvarih,« mi je rekla. (Robertu sem omenil tisti skrivnostni: »Midva bi se kar lepo razumela.«* Rekel je, da se tega ne spominja in da to tako ali tako nima nobenega posebnega pomena.)

»To je stara Balzacova povest, ki jo vestno prebiram, da bi dosegla raven svojih stricev: *Dekle z zlatimi očmi*.** Ampak zgodba je nesmiselna in neverjetna, prava mora. Sicer je morda res mogoče, da žensko na tak način nadzoruje druga ženska, moški pa nikoli ne.« – »Motite se, poznal sem žensko, ki jo je moški, njen ljubimec, imel zaprto kot v pravi ječi; z nikomer se ni mogla srečevati, ven pa je smela hoditi samo v spremstvu vdanih služabnikov.« – »Vam, ki ste tako dobri, se je zdelo to najbrž grozno. Z Robertom sva se ravno menila, da bi se morali poročiti. Žena bi vas ozdravila, vi pa bi njo osrečili.« – »Ne bi je, ker

* Namig na pogovor v *Ubežnici* (str. 389–390), ko Robert govori o Albertine.

** *Dekle z zlatimi očmi* je zgodba o ljubezni med dvema ženskama. Markiza de Saint-Réal ubije svojo ljubico Paquito Valdès, ker jo je prevarala z njenim bratom.

sem preveč zoprnega značaja.« – »Kaj vam le pride na misel!« – »Kar verjemite mi! Sicer sem pa že bil zaročen, a se nisem mogel odločiti, da bi jo poročil (in ona se je temu odpovedala sama, zaradi mojega neodločnega in sitnega značaja).« To, kar sem doživel z Albertine, sem zdaj, ko sem zgodbo gledal od zunaj, res presojal v tej kar preveč preprosti obliki.

Ko sem se vračal gor v svojo sobo, sem žalostno pomislil, da nisem šel niti enkrat pogledat combrayske cerkve, ki je bila tam sredi zelenja za čisto vijoličastim oknom videti, kot da čaka name. Rekel sem si: »Nič zato, bom šel pa kakšno drugo leto, če medtem ne umrem,« ker nisem videl druge ovire kot svojo smrt in si nisem mogel zamisliti, da bi lahko umrla tudi cerkev, saj se mi je zdelo, da bo obstajala še dolgo po moji smrti, kot je obstajala dolgo pred mojim rojstvom.

Nekega dne sem pa Gilberte le omenil Albertine in jo vprašal, ali so ji bile mogoče vseč ženske. »O, sploh ne!« – »Ampak nekoč ste mi rekli, da je dvo-mljive sorte.« – »Jaz da sem to rekla? Najbrž se motite. Če sem res rekla kaj takega, ampak to bo pomota, potem sem morala govoriti o ljubimkanjih s fanti. Sicer pa pri teh letih verjetno ni šlo prav daleč.« Mi je Gilberte to rekla, da bi prikrila, kako je sama, kot mi je omenila Albertine, ljubila ženske in jo poskusila zapeljati? Ali pa je (ker so drugi ljudje dostikrat bolje poučeni o našem življenju, kot si mislimo) vedela, da sem Albertine ljubil in bil nanjo ljubosumen, pa si je domišljala (ker drugi ljudje lahko vedo o nas več resnice, kot si predstavljamo, vendar gredo v tem morda tudi predaleč in se motijo, ker z domnevmami

pretiravajo, medtem ko smo mi upali, da se motijo, ker sploh ničesar ne domnevajo), pa si je torej domišljala, da sem še zmerom ljubosumen in mi je iz dobrote zakrila oči s tisto prevezo, ki jo imajo ljudje za ljubosumneže zmeraj pri roki? Vsekakor pa so Gilbertine besede od nekdanje »dvojljive sorte« do današnjega spričevala o npravstveno neoporečnem življenju in vedenju šle v nasprotni smeri od Albertininih trditev, ki so bile skoraj priznanje nekakšnih polovičnih odnosov z Gilberte. Albertine me je s tem presenetila, kot me je presenetila tudi glede tistega, kar mi je povedala Andrée, saj sem bil, preden sem spoznal to njihovo jatico, prepričan, da je vsa sprijena; potem sem sprevidel, da so bile moje domneve zmotne, kot se zgodi tako pogosto, kadar najdemo pošteno dekle, ki o ljubezenskih stvareh ne ve skoraj nič, v okolju, ki ga imamo po krivem za skrajno pokvarjeno. Nato sem ponovil pot v obratni smeri in se vrnil k svojim prvotnim domnevam. Mogoče pa mi je Albertine rekla to nalašč, da bi se mi zdela bolj izkušena, kot je bila, in da bi me v Parizu očarala s svojo sprijenostjo, kot me je prvokrat v Balbecu s svojo krepostnostjo? In takrat, ko sem ji govoril o ženskah, ki ljubijo ženske, je morda tisto rekla preprosto zato, da ne bi bilo videti, kakor da ne ve, kaj to je, kot se človek pretvarja, da je razumel, če beseda nanese na Fouriera ali na Tobolsk,* pa čeprav ne ve, za kaj sploh gre. Mogoče je živela tik

* Charles Fourier (1772–1837), filozof, utopični socialist. Tobolsk – mesto v Sibiriji, kjer je bil pred usmrtnitvijo v Jekaterinburgu (1918) interniran car Nikolaj II. z družino.

zraven prijateljice gospodične Vinteuilove in Andrée in bila od njiju ločena z neprepustno pregrado, ker sta mislili, da ona ni »tiste sorte«, mogoče se je o vsem tem pozanimala šele pozneje – kot se ženska, ki se je poročila s književnikom, prizadevno izobražuje – da bi mi ustregla in znala odgovarjati na moja vprašanja, vse do dneva, ko je doumela, da mi jih narekuje ljubosumnost, in se je začela umikati in vse zanikati. Ali pa mi je mogoče lagala Gilberte. Prišlo mi je celo na misel, da se je Robert oženil z njo prav zato, ker je med dvorjenjem, ki ga je usmerjal tako, kot mu je ustrezalo, od nje izvedel, da se ne brani žensk, in je torej upal na užitke, ki pa jih potem doma najbrž ni našel, saj jih je iskal drugje. Nobena teh domnev ni bila nesmiselna, zakaj pri ženskah, kakršne so bile Odettina hči in dekleta iz jatice, imamo tolikšno raznoličnost, tolikšno kopičenje menjajočih se ali celo sočasnih nagnjenj, da zlahka prehajajo od razmerja z žensko k veliki ljubezni do moškega, tako da je prav težko ugotoviti, kakšno je njihovo pravo in prevladujoče nagnjenje.

Gilberte nisem hotel prositi, naj mi posodi *Dekle z zlatimi očmi*, ker jo je brala sama. Zato pa mi je ta zadnji večer, ki sem ga preživel pri njej, posodila za branje pred spanjem knjigo, ki je napravila name precej močan, a neenoten vtis, vendar se ta ni izkazal kot trajen. Bil je zvezek dotlej neobjavljenega dnevnika bratov Goncourt.*

* Brata Goncourt (Edmond 1822–1896, Jules 1830–1870), avtorja umetnostnih esejev in naturalističnih romanov, sta skupaj pisala tudi dnevnik, ki ga je po smrti mlajšega nadaljeval in izdal Edmond

Ko sem, preden sem ugasil svečo, bral odlomek, ki ga bom prepisal tu spodaj, se mi je pomanjkanje nadarjenosti za književno delo, ki sem ga zaslutil pri sebi že nekoč na prehodu na guermantsko stran in ki se je potrdilo na teh počitnicah, katerih zadnji večer je mineval nocoj – večer pred odhodom, ko se neha otrplost, porojena iz navad, ki jih bo zdaj konec, in si človek poskuša ustvariti sodbo o sebi – se mi je to pomanjkanje zdelo nekoliko manj obžalovanja vredno, kakor da književnost ne bi razodevala najgloblje resnice; hkrati pa se mi je zazdelo žalostno, da književnost ni to, kar sem mislil prej. Če pa lepe stvari, o katerih govore knjige, niso lepše od tega, kar sem videl doslej, pa se mi je zdelo manj obžalovanja vredna tudi moja bolehnost, ki me bo pregnala v kakšen sanatorij za živčne bolezni. Po nekem čudnem protislovju pa sem si zdaj, ko je o tem govorila knjiga, zaželel, da bi te lepe stvari videl. Tu so torej strani, ki sem jih bral, dokler mi utrujenost ni zatisnila oči:

24
25

Predvčerajšnjim mi pade v hišo, da bi me odpeljal k sebi na večerjo, Verdurin, bivši kritik *Revije*, avtor tiste knjige o Whistlerju, v kateri ta zaljubljenec v vse pretanjenosti, v vse *ljubkosti* naslikanega – tak je namreč Verdurin – dostikrat z res veliko tankočutnostjo podaja način dela in koloriranje tega originalnega Američana. In med tem, ko se oblačim, da bi šel z

sam. V tu objavljenem odlomku Proust z ironičnim pretiravanjem posnema njun gostobesedno in izumetničeno nabrekli slog z mnogimi besednimi novotvorbami.

njim, slišim od njega célo pripoved, v kateri se kdaj pa kdaj oglasi nekaj takega kot preplašeno črkovanje priznanja o odpovedi pisanju brž po njegovi poroki s Fromentinovo »Madeleine«, * odpovedi, ki naj bi je bila kriva navajenost na morfij in ki naj bi imela po Verdurinovih besedah za posledico, da večina stalnih gostov ženinega salona sploh ne ve, da je njen mož kdaj pisal, tako da bi mu o Charlesu Blancu, o Saint-Victoru, o Sainte-Beuvu in o Burtyju govorili kot o ljudeh, ki jim on ne seže niti do popka.** »No, vi, Goncourt, vi že veste in tudi Gautier*** je vedel, da so bili moji *Saloni* vse kaj drugega kot ti klavrni *Mojstri iz prejšnjih časov*, ki jih imajo v družini moje žene za vrhunsko mojstrovino.« Potem se že v mraku, medtem ko se tam ob stolpih Trocadéra vžiga nekakšno zadnje posvetlikovanje, ki jih spreminja v čisto take, z ribezovim želejem premazane stolpe, kakršne so ustvarjali nekdanji slaščičarji, pogovor nadaljuje v kočiji, ki naju pelje na Contijevo nabrežje, kjer stoji nji-

* Junakinja njegovega romana *Dominique* (1863), ki se šele po poroki z drugim zave, da pravzaprav ljubi pripovedovalca. Eugène Fromentin (1820-1876) je tudi avtor umetnostnih esejev *Mojstri iz prejšnjih časov* (1876), omenjenih v nadaljevanju.

** Charles Blanc (1813–1882), umetnostni kritik, profesor estetike na Collège de France. Paul de Saint-Victor (1827–1881), literarni, gledališki in umetnostni kritik. Charles Augustin Sainte-Beuve (1804–1869), pesnik, romanopisec, literarni zgodovinar. Philippe Burty (1830–1890), umetnostni kritik, ki je skupaj z bratoma Goncourt širil modo japonske umetnosti.

*** Théophile Gautier (1811–1872), pesnik, romanopisec, umetnostni in literarni kritik.

hova hiša, o kateri njen posestnik trdi, da je nekdanja palača beneških ambasadorjev, in kjer je baje kadilnica, ki naj bi bila, kot pravi Verdurin, tako kot v pravljicah iz *Tisoč in ene noči* taka, kakršna je, v celoti prenesena iz nekega znamenitega *palazza*, katerega ime sem pozabil, *palazza* z vodnjakom, na katerega obodu je upodobljeno Marijino kronanje, ki naj bi bilo po Verdurinovem zatrjevanju nedvomno eno najlepših Sansovinovih del,* zdaj pa naj bi njegovim gostom rabilo za to, da ob njem otresajo pepel s svojih cigar. In pri moji veri, ko prideva na cilj, se mi v razpršeni, modrozeleni svetlobi mesečine, ki je res podobna tistim, v kakršne odeva Benetke klasično slikarstvo, in ki v njej obris kupole Francoske akademije spominja na Salute z Guardijevih slik,** skoraj zazdi, da stojim ob Velikem kanalu. To iluzijo vzdržuje tudi način, kako je grajena palača, kjer iz prvega nadstropja ne vidiš nabrežja, in tudi preteklost obujajoče govorjenje hišnega gospodarja, ki trdi, da je ulica (Rue du Bac) dobila ime – vraga, na to še nisem nikoli pomislil – po brodu (bac), s katerim so se nekdanje redovnice miramionke*** vozile k službi božji v cerkev Naše ljube Gospe. Vsa ta četrt, po kateri je pohajkovalo moje otroštvo, ko je tu stanovala moja teta Courmontova, se mi je zdaj znova priljubila, ker sem zagledal skoraj

* Jacopo Sansovino (1486–1570), vodilni arhitekt in kipar beneške renesanse.

** Francesco Guardi (1712–1793), mojster beneških vedut.

*** Ženski red, ki ga je ustanovila Marie Bonneau de Miramion (1629–1696) z nalogo, da vzgaja revne otroke in streže bolnikom.

tik poleg palače Verdurinovih izvesek *Malega Dunquerquea*,* ene tistih redkih prodajalnic, ki niso ostale žive samo na svinčniških risbah in jedkanih Gabriela de Saint-Aubina,** prodajalnic, kamor je radovedno osemnajsto stoletje prihajalo v brezdelnih uricah posedat in barantat za francosko in tujo lepo drobnjavo in »vse najnovejše izdelke umetnosti«, kot trdi računski listek tega *Malega Dunquerquea*, listek, katerega edina ohranjena izvoda imava midva z Verdurinom in ki je res vrhunski primerek okrašenih papirjev, na kakršne je čas Ludvika XV. pisal svoje račune, z glavo, ki predstavlja valovnato morje, posuto z ladjami, morje z valovi, ki so čisto taki kot na ilustraciji »Ostrige in pravdarjev« v izdaji davčnih zakupnikov.** Hišna gospodinja, ki me bo posadila poleg sebe, mi ljubeznivo pove, da je ocvetličila mizo s samimi japonskimi krizantemami, vendar s krizantemami, razporejenimi v vaze, ki so menda najredkejše umetnine, zlasti ena med njimi, izdelana iz bron, na kateri so cvetni listi iz rdečkastega bakra videti, kot da se osipajo z žive rože. Tu so tudi doktor Cot-

* Trgovina z umetniškimi okrasnimi predmeti, ki jo brata Goncourt večkrat omenjata.

** Gabriel de Saint-Aubin (1724–1780), grafik in akvarelist. Njegovi prizori iz pariškega življenja so prava kronika tistega časa.

*** *Ostriga in pravdarja* – basen Jeana de La Fontaina. Podatek o izdaji pa je, morda hoté, napačen. T. i. »izdaja davčnih zakupnikov« obsega samo La Fontainove *Zgodbe in novele v verzih*, ne pa njegovih basni.

tard, njegova žena, poljski kipar Viradobetski,* zbiralec Swann in neka ruska visoka dama, kneginja z imenom na -ova, ki mi je ušlo iz glave, in Cottard mi prišepne, da naj bi bila ona streljala iz neposredne bližine na nadvojvodo Rudolfa, jaz pa naj bi po njenih besedah v Galiciji in v vsej severni Poljski užival prav izjemno slavo, tako da nobeno dekle ne oblubi roke v zakon, dokler ne izve, ali tudi njen snubec občuduje *Faustinovko*.** »Vi zahodnjaki tega ne morete razumeti,« vzklikne nazadnje kneginja, ki se mi zdi prav zares izredno inteligentna, »vi ne razumete, kako se more pisatelj tako poglobiti v dno ženske duše.« Možak z obrito brado in brki in z lakajskimi zalizki, ki z vzvišeno ljudomilostjo stresa neslane šomoštrske šale, kot gimnazijski profesor, ki se ob dnevu sv. Karla Vélikega pajdaši z odličnjaki iz svojega razreda – to je Brichot, vseučiliški učenik. Ob mojem imenu iz Verdurinovih ust niti z besedico ne pokaže, da ve za najine knjige, in prevzame me srdita malodušnost spričo zarote, ki jo kuje proti nama Sorbona, ko celo v to prijazno domovanje, kjer me vsi slavijo, vnaša zoprvanje in sovražnost namernega zamolčevanja. Potem gremo k mizi in začne se prav izreden mimohod krožnikov, ki so kratko in malo vrhunski izdelki porcelanarske umetnosti in katerih umetniško žlobudranje med slastno večerjo tako prijetno draži ljubiteljevo pozornost, da jim prisluhne z

* V vseh prejšnjih knjigah nastopa kipar samo kot »Ski«.

** *La Faustin* – igralka, junakinja istoimenskega romana Edmonda de Goncourta (1882).

največjim ugodjem – krožnikov iz dobe Yong Qing z rjavkasto oranžnimi obrobki, s sinjkastim, nabreklih razlistavanjem mokrocvetočih perunik, z resnično krasotnim preletavanjem jate vodomcev in žerjavov v rani zarji, zarji, ki ima vse tiste jutranje odtenke, kakršne vsak dan bolj sluti kot gleda moje prebujanje na Montmorencyjskem bulvarju – krožnikov iz Meisna, bolj izumetničeno ljubke izdelave, z dremotnimi, slabokrvnimi vrtnicami, ki vlečejo na vijoličasto, z razcefranimi vinsko rdečimi tulipani, z rokokojsko ljubkostjo nageljnov ali spominčic – krožnikov iz Sèvres, prepreženih z drobnim prepletom belega, zlato obrobljenega žlebičja ali takih, ki se jim nad smetanasto belino ploskega porcelana vzdiguje gizdavi relief zlatega traku – nazadnje pa še mimohod obilne srebrnine, po kateri se vijejo vejice mirte iz Luciennesa, ki bi jih prepoznala Dubarryjevka.* In nekaj, kar je mogoče enako redko, je izredna kvaliteta vseh stvari, s katerimi strežejo v tem posodju, s tiho zbranostjo cmarjena jedača, mesovje v omakah, kakršnega Parižani, to je treba povedati na ves glas, ne dobijo niti na najiminitnejših večerjih in ki mi kliče v spomin Jean d’Heurs** in nekatere tamkajšnje mojstrske kuharice. Celo gosja jetra nimajo tu nobe-

* Luciennes, danes Louveciennes, kraj blizu Versaillesa, kjer je imela svoj grad gospa du Barry. Brata Goncourt v delu *La Du Barry* opisujeta razkošno opremo in z motivi mirte in lovora okrašeno srebrnino.

** Nekdanja opatija v bližini Bar-le-Duca, posestvo Goncourtovega bratranca, kjer je Edmond pogosto letoval.

ne zveze z omedlno pašteto, ki jo navadno ponujajo pod tem imenom, in ne vem za kaj dosti krajev, kjer bi bila preprosta krompirjeva solata tako kot tu pripravljena iz krompirčka take čvrstote, kot jo imajo japonski slonovinasti gumbi, in s tako patino kot slonovinaste žličke, s katerimi Kitajke vlivajo vodo na ribe, ki so jih pravkar ulovile. V beneški čaši, ki jo imam pred seboj, se kot cel zaklad rdečih draguljev iskri izreden leovilčan,* kupljen na dražbi gospoda de Montaliveta, in potem je prava radost za domišljijo očesa, pa tudi, ni me strah reči, za domišljijo tistega, čemur smo rekli nekoč golt, ko prinesejo velikega robca, ki ni prav nič podoben nesvežim robcem, s kakršnimi strežejo pri najrazkošnejših mizah, robcem, ki se jim od zamudnega potovanja na hrbtu že poznajo obrisi okostja, ta robec, s katerim strežejo nam, pa ne plava v lepki mokasti brozgi, ki jo pod imenom bele omake pripravljajo mnogi kuharski mojstri najiminitnejših hiš, temveč v pristni beli omaki iz masla po pet frankov za funt; in tega robca nam prinesejo na čudovitem pladnju iz Qing Hua porcelana, prepreženem s škrlatnimi žarki sončnega zahoda nad morjem, po katerem veselo vesla jata rorogov, tako zvesto grudičasto popikčanih, kakor da bi bili odliti po živih oklepih, na notranjem robu pladnja pa trnkari Kitajček, ki je pravkar ujel ribo, katere sinjkasto srebreci se trebuh ji daje čarobno biserovinsko lepoto. Ko Verdurinu omenim, kako izbran užitek mora biti zanj vsa ta slastna jedača v zbirki,

* Léoville, eden rdečih bordojevcev.

kakršne nima za šipami svojih vitrin dandanes noben knez, mi hišna gospa z otožjem reče: »Vidi se, da ga ne poznate.« In potem mi govori o svojem možu kot o čudaškem posebenjaku, ki je brezbrizen do vseh teh lepotij, »da, čudak, pravi pravcati čudak« mi ponavlja, »čudak, ki bi ga prej mikala steklenka jabolčnika, če bi jo lahko popil v malce prostaški hladnoči kakšne normandijske kmetije.« In ta ljubezniva ženska, ki beseduje kot zares zaljubljena v krajevno obarvanost, nam govori s prekipevajočim navdušenjem o Normandiji, kjer so prebivali, o Normandiji, ki je bojda brezmejen angleški park z duhtečimi visokimi gozdovi, kot pri Lawrenceu,* z žametastimi kriptomerijami** v obrobju naravnih tratin s porcelanasto rožnatimi hortenzijami, o Normandiji, načičkani z žvepleno rumenimi vrtnicami, ki njih slap, padajoč čez kmečka vrata, nad katerimi inkrustacija dveh prepletenih hruševih dreves posnema resnično dekorativen izvesek, spominja na neprisiljeno padanje cvetne veje na bronu kakšnega Gouthièrovega stenskega svečnika,** o Normandiji, kakršne Parižani na počitnicah niti ne slutijo in ki jo branijo zapore na sleherni njenih ograd, zapore, ki so jih Verdurinovi, kot mi zaupno priznavajo, brez pomislekov vse odpirali. Ob koncu dneva, v dremotnem ugašanju

* Thomas Lawrence (1769–1830), angleški slikar, znan zlasti kot portretist.

** Cipresam podobna drevesa, ki so prišla v Evropo z Japonske.

*** Pierre Gouthière (1732–1813), livar in vrezovalec, ki je delal za gospo du Barry v Louveciennesu.

vseh barv, ko izvira svetloba samo še iz skoraj sesirjenega morja, ki je plavkasto kot sirotka («Ne, ne, nobene zveze z morjem, ki ga poznate vi,« burno ugovarja moja soseda v odgovor na mojo pripombo, da naju je z bratom Flaubert peljal v Trouville, »sploh nobene zveze, prav nobene, tja boste morali z menoj, drugače ne boste nikoli vedeli.«), so se vračali proti domu skozi prave pravcate gozdove cvetja iz rožnatega tila, ki so jih ustvarjali rododendroni, in bili vsi popolnoma omamljeni od duha po sardinah iz tovarne konzerv, od katerega je njen mož dobival grozne napade naduhe – »res,« mi zatrjuje, »prave pravcate napade naduhe«. In potem so se naslednje poletje spet vrnili tja in vzeli pod streho celo kolonijo umetnikov, s katerimi so se nastanili v čudovitem srednjeveškem bivališču, nekdanjem samostanu, ki so ga najeli skoraj zastonj. In pri moji veri, ko poslušam to žensko, ki se je gibala v tako številnih zares imenitnih krogih in je kljub temu ohranila v svoji govorici nekaj sveže robotosti ženske iz ljudstva, ki vam prikaže stvari v barvi, kakršno vidi na njih naša domišljija, tedaj se mi pocedijo sline po življenju, ki so ga, kot mi zaupno priznava, živeli tam, ko je vsakdo delal v svoji celici in kjer so se v salonu, tako razsežnem, da ima dva kamina, pred kosilom vsi zbirali k nadvse vzvišenim pomenkom, pomešanim z družabnimi igricami, to pa me spominja na življenje, kakršno nam pričara Diderotovo mojstrsko delo, njegova *Pisma gospodični Vollandovi*.^{*} Potem, po kosilu, so hodili

* Louise-Henriette Volland, glavna Diderotova korespondentka.

vsi ven, celo ob neurnih dnevih, kadar je vmes nena-
doma posijalo sonce in presvetlilo naliv, ki se je kot
bleščeče črtovje cedil čez grče veličastnega drevoreda
stoletnih bukev, drevoreda, ki se je začenal pred vrati
parka in prinašal tja tisto rastlinsko *lépo*, tako drago
osemnajstemu stoletju, in so se na grmovju kot cvetni
popki na koncih povešenih vej svetlikale kapljice
dežja. Ustavljali so se in poslušali rahlo, v svežino
zaljubljeno čofotanje kalina, ki se je kopal v cvetni
čaši bele vrtnice kot v ljubki majceni kadi iz nimfen-
burškega porcelana.* In ko gospe Verdurinovi ome-
nim tamkajšnje krajine in cvetlice, ki jih je tako nežno
pasteliziral Elstir, mi z jeznim vzgibom glave zabrusi:
»Pa saj sem mu jaz pokazala vse to, vse, slišite, vse,
vse zanimive koticke, vse motive, in takrat, ko nas je
zapustil, ali ne, Auguste, takrat sem mu jih vrgla v
obraz, vse tiste motive, ki jih je tam naslikal. Predme-
te, te že, te je že zmeraj poznal, to mu je treba po
pravici priznati. Cvetja pa prej sploh ni videl, saj niti
navadnega sleza ni znal razločiti od rožlina. In ne
boste mi verjeli – šele jaz sem ga naučila prepoznavati
jasmin.« Treba je priznati, da je res čudno, če pomi-
sliš, da slikar cvetja, ki nam ga ljubitelji umetnosti
danes navajajo kot prvega, čelno večjega od Fantin-
-Latoura,** mogoče brez te ženske ne bi nikoli znal
naslikati jasmina. »Res, častna beseda, jasmin! Vse
vrtnice, kar jih je naslikal, je naslikal pri meni ali pa

* Nymphenburg, bavarska državna porcelanska manufaktura v Münchnu.

** Henri Fantin-Latour (1836–1904), slikar portretov in tihožitij.